

Maskenin arkasındaki adam EDWARD ELGAR

EMRE ARACI, çocukken BBC'ye mektup yazıp bir eserinin radyoda çalınmasını isteyecek kadar çok sevdiği İngiliz besteci Edward Elgar'ın doğduğu evi geçtiğimiz günlerde - içinden gelen bir sese uyarak - ziyaret etti. Yazarımızın, Londra'ya 185 kilometre mesafede Worcester şehri yakınlarındaki Lower Broadheath köyünde bulunan Elgar Müze Evi'ne yaptığı günübirlik ziyaretinin perde arkası, her zamanki gibi zengin ayrıntılarla yüklü...

İngiliz olmasam da, İngiliz milli günlerinde muhakkak çalınan Sir Edward Elgar'ın ***Enigma Varyasyonları*'ndan** *Nimrod*'u her işitişimde ruhumun içinde sıcak bir havanın yavaş yavaş dolaşmaya başladığını ve aynen bir Mongolfier balonunun yerçekimine karşı güçlenerek havalandığı gibi, bu kimyasal reaksiyonun da benliğimi beraberinde çok yükseklere taşıdığını hissederim. Dünyanın yerçekiminden zaman zaman kurtulmak isteyenlere mucize şifacılar gibi reçete yazan bu besteciler, eğer içlerinde duydukları ihtiyaca cevap olarak bu sihirli formülleri zamanında hazırlamamış olsalardı, acaba bizler ne yapardık bu devirde, diye düşünmediğim de olmaz zaman zaman.

Ama gelecek nesillere üzülmediğim de olmuyor esasında; onlar ***Su Müziği*** dendiğinde Händel'in bestesi yerine, belli ki bu esere gönderme niteliğinde, paramparça edilerek akvaryuma atılan bir kemanın sanat diye teşhir edildiği veya bir piyanonun tuşlarının paslı çivilerle çakılarak sonra da üzerine "gel çal beni" diye yazıldığı, ya da yanıbaşında moloz hale dönüştürülmüş cânım başka bir piyanonun sergilendiği vahşi ve kaba bir estetik anlayışını miras olarak alacaklar. Şuurumda devamlı "Kralın elbisesi" hikâyesindeki çocuk bir köşeden çıksın da bir iki laf etsin diye beklerken, bu sanat kirliliğinde, ancak Elgar gibi bestecilerin, yerine göre hiç de az sayılmayacak derecede patlayıcı ve çarpıcı, ama aynı zamanda asil ve yürekten bir dille ifade ettikleri müziklerine kendimi vermekte buluyorum çareyi.

Ancak dünya hızla değişiyor; müziği "şoven" ve "milliyetçi" damgası yiyen Elgar'ın hatırası da haliyle sanatın ifade dilini tahrik ve küfre çevirdiği bir ortamda, üzerinde güneşlerin çoktan battığı Britanya İmparatorluğu'nun karanlığına gömülmek isteniyor gibi âdeta. Norman Lebrecht'in Elgar'ın doğumun 150'inci yılında *"Büyük Elgar diye kim diyor?"* şeklinde başlık attığı ve bu romantik besteciyi yerden yere vurduğu, onu Sibelius'la kıyaslayarak küçük düşürdüğü, İngiliz müziğinde Rönesans açmak yerine son noktayı koyduğunu ileri sürdüğü, "cafcaflı bir nostaljist" şeklinde tanımladığı yazısını okuduğumda bir hayli üzülmüştüm. İngiltere Merkez Bankası da benzer fikirde olmalı ki 20 Pound'luk banknotların üzerindeki Elgar portreleri yavaş yavaş sirkülasyondan kalktı. Artık bunlar geçer akçe değil, Lebrecht'in çizdiği portreye bakılırsa, "resesyona uğramış" bestecisinin müziği gibi.

Sibelius'a hayranlık duyan birisi aynı derecede Elgar'ın Çello Konçertosu'nu, Birinci Senfoni'yi, ***Enigma Varyasyonları***'nı, ***Salut d'Amour***'u sevemez mi? Nasıl bir piyanonun çalınmadığı halde fizik kaidesi gereği frekansına uyan sesler karşısında telleri durduğu yerde kendiliğinden titremeye başlarsa, bu müzik karşısında ruhları da doğuştan gelen kodlamalarıyla benzer şekilde reaksiyon gösteren insanlar bu gibi yorumlar karşısında ne yapabilir? Moda belki değişiyor, pantolonlar bellerden düşüyor, ceketler darlıktan iliklenmiyor, bir kuru gürültü karşısında insanlar tepinip duruyorlar, ama Elgar'ın ve benzerlerinin müziğine hassasiyet duyanlar, o romantizmin içlerini yaktığını hissedenler yine de gelip geçiyor bu dünyadan, her ne kadar sesleri çıkmasa da. Devir onların devri değil çünkü; işte o zaman Elgar'ların mirası bizim gibiler için her zamankinden daha da önem kazanıyor. Zira o seslerin tınılarıyla iletişim kurabiliyoruz, özlem duyduğumuz o geçip gitmiş, kaybolmuş zamanla.

Elgar'ın müze evine doğru yola çıkıyorum

İdil Biret'in İngiltere Chopin Derneği için Londra'nın Covent Garden'ındaki St. Paul Kilisesi'nde geçtiğimiz Ekim ayında verdiği duygu yüklü resitalinde tesadüfen yanyana düşerek tanıştığımız ve genel havasında nedense Elgar'ın devrini ve müziğini bana hissettiren yeni bir dostla tarihte Thomas Hardy, E. M. Forster, Rudyard Kipling, Robert Louis Stevenson gibi yazarların yanısıra Elgar'ın da üyesi olduğu ve benim de

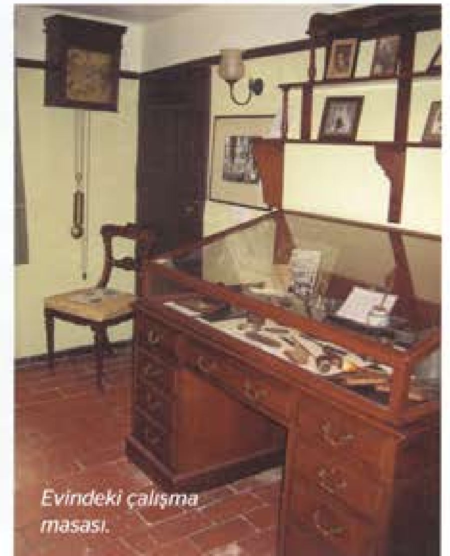
epeyi bir süredir üyesi bulunduğum Brooke Street'teki Savile Club'da bir akşam yemeği sonrası sabahın ilerleyen saatlerinde oturup Puccini, ***Tosca***, edebiyat ve felsefe konuşurken, loş ampullerin aydınlattığı kristal avizeli 19'uncu yüzyıldan kalma salonda bir anda bu büyük bestecinin mevcudiyetini hisseder gibi oldum. O zaman içimden bir ses, sabah olur olmaz trene binerek, çeyrek asra yakındır burada yaşamama rağmen hiç görmediğim, onun İngiltere'nin kuzeybatısında doğduğu Worcester şehrinin yakınlarındaki Lower Broadheath köyünde bulunan müze evini ziyaret etmem gerektiğini bana fısıldadı. Bu yolculuk Londra'ya 185 kilometre mesafede bulunan bu köye yoldan geçerken yapılan bir ziyaret yerine, günü birlik ve maksatlı bir tür saygı borcu niteliğinde olacaktı.

Ertesi sabah ilk iş Paddington İstasyonu'nun yolunu tuttum. Bana her zaman Agatha Christie'nin romanını hatırlatan ve bütün garı kaplayan dev sundurmasıyla Viktorya devrinin bozulmadan günümüze ulaşan en güzel istasyonlarından olan Paddington, böyle bir maceranın başlangıcı için mükemmel bir ilk duraktı. Elgar bu istasyondan kimbilir ne kadar çok trene binmişti. Her ne kadar aynı gün içinde gidiş-dönüş bilet istememden ötürü biletçinin şaşkın bakışlarını üzerime çektiysem de niyetimin Elgar Müzesi'ni ziyaret olduğunu duyunca bakışlar bu defa huzurlu bir tebessüme dönüştü. Ancak yolculuk ***Enigma Varyasyonları*** kadar beklenmedik sürprizlerle dolu olacaktı. Önce yolumuzun üzerindeki Oxford İstasyonu'nda tren polisler tarafından karşılandı; büfeciyi tehdit eden bir yolcu, yakalanarak kelepçeli bir halde trenden götürüldü. Tam hareket edildi, ama bu defa da teknik bir arızadan dolayı iki defa yemyeşil İngiliz tabiatının ortasında kalakaldık. Umudumu neredeyse yitirecekken uzakta Worcester Katedrali'nin kulesi artık Elgar ülkesine vardığımızı müjdeliyordu. Ona ilham veren tabiatın içerisinden gelip buraya varmak ise ayrı bir keyifti.

Giydiği üç parça tweed takımlar, beyaz kolalı gömlekler, kravat ve papyonlar, saçının kesimi, bıyığı ve duruşuyla bir kompozitörden ziyade Kral VII. Edward devri generallerini andıran Elgar'a çocukluğumdan beri belki müziğinden önce ilk olarak dış görünümünden ötürü ilgi duymuştum. O zamanlar İstanbul'da BBC Dünya Servisi'nin ara ara gidip gelen uzun dalga radyo yayınlarında onun müziğini işitirdim; hatta daha çocuk yaşımda BBC'ye bir istek mektubu yazmış ve programda "İstanbullu bir dinleyici" şeklinde adım da okunarak onun birinci ***Pomp and Circumstance*** marşını çaldırtmıştım. O çocuk yaşımda seneler sonra hayatımın büyük bir bölümünün onun ülkesinde yerleşik olarak geçeceğinden, Londra Okulları Senfoni Orkestrası üyesi olarak Meredith Davies'in idaresinde onun Frank Schuster'a ithaf ettiği ***In the South Uvertürü***'nü çalarken duyacağım mutluluktan, ya da şef olarak Londra'da idare ettiğim hayatımın ilk konserinin ilk eseri olarak onun Op. 20 Yaylı Çalgılar Serenadı'nı seslendireceğimden habersizdim. Savile Club'da işte bütün bu hisler bir anda üzerime gelmiş ve kendimi Malvern Tepeleri'nin eteklerinde bulmuştum.

Elgar'ın üyesi olduğu Savile Club'dan bir köşe.

Evindeki çalışma masası.

Soğuk ve gri bir Cumartesi öğleden sonrası. Worcester'da hummalı bir Noel alışverişi; bense camları buğulanmış bir Londra tipi takside, aramızdaki cam separasyonun arkasından şoförle sohbet ederek, üstü kapalı bir eski zaman faytonuyla gider gibi, dar köy yollarından bana çocuk yaşımda sepya fotoğraflardan gülümseyen o adamın doğduğu eve doğru yaklaşıyor olmanın coşkusunu artan bir heyecanla duyuyordum içimde.

Bir "şövalye"nin mütevazı evi

Köy evine varıp da kızarmış ve sararmış sonbahar renklerinin hâkim olduğu sarmaşıklarla kaplı bahçe duvarını aşarak müziği ve kimliği Büyük Britanya İmparatorluğu'nun en parlak çağının görkemiyle bütünlük kazanmış bu insanın doğduğu yerin mütevazılığı karşısında öylece kalakaldım. Bahçeler, tarlalar ve meyve ağaçlarıyla çevrili, 2 Haziran 1857'de dünyaya gözlerini açtığı bu daracık ve küçücük köy kulübesi, mesleğini "şövalye" olarak kayda düşen bir insan için ne kadar da sade bir başlangıcı simgeliyordu. Üstelik yaşadığı pek çok görkemli adrese rağmen buranın müze olarak korunmasını mütevazı köklerini ve yerel tabiatın üzerindeki etkisini hiç bir zaman unutamayan Elgar'ın kendisi istemiş; 1931 yılında "baronet" olunca da unvanına köyün adı olan Broadheath'i eklemeyi uygun görmüştü.

Kızkardeşi Lucy, Elgar'ın doğduğu o Haziran gününü hatırlarken havanın çiçek aromalarıyla tatlandığını, arıların vızıldadığını ve toprağın çok güzel olduğunu bir türlü unutamadığını söylermiş hep. Kasım sisinin çöktüğü bu sonbahar gününde bu tanımla o manzarayı canlandırmaya çalışıyorum gözümün önünde. O dar kapıdan içeri giriyorum; ***Salut d'Amour*** çalıyor. Savile Club'da gecenin de büyüsüyle içimde hissettiğim o aşk selâmının tınılarını, kapı açılıp da bu defa Elgar'ın evinde duymak, tarifsiz bir hissiyat veriyor bana. O 185 kilometreyi bir saat için gelip ve tekrar geri dönecek olmak, bu duygu elektriğini yaşamak için az bile diye düşünerek, alçak tavanlı kulübenin sıcak odalarında yerin gıcırdayan tahtalarının otantik sesiyle kendimi geçmişin kucağına bırakıyorum.

Elgar ailesi bu küçücük evde Edward doğduktan sonra üç yıldan az bir süre yaşamış ve ardından babasının gelişen müzik ticareti işinden dolayı Worcester şehrinde açtığı enstrüman ve nota mağazasının üst katında bir daireye yerleşmiş. Elgar'ın da asistan olarak çalıştığı bu mağaza ne yazık ki bugün yerinde yok; ancak o mağazadan çıkma ve "Elgar Brothers" etiketini taşıyan bir piyano bu müze evde günümüze ulaşmış. Müzeyi bugünkü haline getiren ise bestecinin 1934'teki vefatından sonra büyük bir kampanya başlatarak her safhasında bizzat görev alan kızı Carice Elgar Blake olmuş. Her şey onun bıraktığı gibi duruyor. Yan odaya yöneliyorum; Elgar'ın "pedestal" stildeki maun çalışma masası; şu anda bu yazıyı hazırladığım masadan farksız. Ama ne eserler üretilmiş o tezgâhta; üzerinde bilumum damgalar, mürekkepli ve kurşun kalemler, pipolar, mektup açacağı, silgi, büyüteç, portelerini tek tek eşinin çizdiği, üzerlerine ilham düşülmesini bekleyen boş, sararmış nota kâğıtları.

Ama küçük bir çerçeve içerisinde Elgar'ın kendi el yazısıyla not ettiği ve çalışma masasından hiç kaldırmadığı Mozart'a ait birkaç cümle derhal dikkatimi üzerine çekiyor. Onun Edwardian el yazısıyla kaydettiği bu ifade benliğime bir kıvılcım gibi düşüyor: *"Tutkular, şiddetli olsun ya da olmasın, hiç bir zaman tiksintiye yol açmamalı ve müzik en heyecanlı anlarda bile, kulağı ağrıtmamalı, aksine her zaman ona haz vermeli ve hep Müzik olarak kalmalı"*. Böyle bir mirasımız varken bizler o ***Su Müziği*** şarlatanlığına nasıl geldik acaba? Bu büyük insanlar da şiddetli tutkular yaşamadılar mı, yaşadılar elbette. Ama bunu ilkelce ifade etmek yerine, yerine göre dağları titretebilecek kudrette, ama ufak bir nüansla yapabilmeyi başardılar, hem de kaş göz dahi kıpırdatmadan, keman ya da piyano paralamaya gelinceye kadar.

Çalışma masasının hemen karşısında duran Elgar'ın dolaplı Edison gramofonu ve plakları da devrinin yeni teknolojisini yakından takip ettiğini gösteriyor bizlere; zaten hem sesli, hem görüntülü kendi kayıtları da onun dünyasını daha yakından tanımamızı sağlıyor hiç şüphesiz. Elgar 1904'te ***Strand*** dergisine verdiği bir röportajda çalışma üslubunu şöyle anlatmış: *"Ne zaman ve nasıl müziğimi bestelerim? Bunu size çok kolaylıkla anlatabilirim. Sabah 9'da çalışma odama gelirim ve saat bire çeyrek kalaya kadar çalışırım. O zaman pek bir yaratıcılıkta bulunmam, çünkü bu ilham her zaman ve her yerde gelebilir. Belki yürüyüş yaparken, golf oynarken, bisiklete binerken ya da akşam; o zaman gecenin herhangi bir saatine kadar oturur yazarım. Sabahlarım revize etmek ve orkestrasyonları hazırlamakla geçer. Öğle yemeğinden sonra egzersiz için dışarı çıkarım; dört veya sonrasında dönerim. Bazen akşam yemeğine kadar iki saat çalıştığım daha olur"*.

Çalışma odasının duvarında Elgar'ın eli şakağında portresi bana doğru bakıyor; özel kütüphanesindeki kitaplar arasında Savile Club'ın tarihçesinin yer aldığını görmek ise ayrı bir mutluluk veriyor. Ya 1905 tarihli ***In Smyrna***; Elgar'ın Frank Schuster'la birlikte yaptığı bir aylık Akdeniz gemi seyahatinde uğradığı İzmir'den ilham duyarak bestelediği kısa solo piyano parçası. Bu eserin mevcudiyetini Gülsin Onay'dan duymuş ve yine onun yorumuyla ilk defa işitmiştim. Elgar bu seyahatinde İstanbul'a da gelmişti. Hatta hatıra defterine *"Muhteşem bir güneş doğuşu ve İstanbul'un minarelerine hafif hafif sis çöküyor - harika! harika!"* yazmıştı. Ben de aynı şeyi Elgar evinin tarihçesini yazan Andrew Neill'in kitabının iç kapağına yerleştirilen 2005 yılına ait bir fotoğrafı tesadüfen görünce kendi kendime dedim; fotoğrafta Elgar'ın Türkiye'yi ziyaretinin 100'üncü yılı vesilesiyle T.C. Büyükelçisi Akın Alptuna'nın bu ücra müzeye yaptığı resmi ziyaret görüntülenmişti. Diplomatlarımızın böyle ziyaretler gerçekleştiriyor olması ne kadar sevindirici.

Evin havasını soludukça yakınlarda seyrettiğim ve Elgar'a karşı yapılan ithamlara bir cevap niteliğinde algıladığım, John Bridcut'ın son derece başarılı, dramatik ve samimi belgeseli geliyor aklıma; ***Elgar: Maskenin arkasındaki adam.*** Burada onun her zaman kendinden emin duran imajına nasıl dikkat ettiği, her fotoğrafındaki duruşunun esasında son derece

Elgar Akdeniz seyahatinde İstanbul'a da gelmişti. Hatta hatıra defterine "Muhteşem bir güneş doğuşu ve İstanbul'un minarelerine hafif hafif sis çöküyor - harika! harika!" yazmıştı.

önceden planlı olduğu ve o havasıyla da müziğine yapıştırılan şoven öğeleri ister istemez üzerine çektiği, ama esasında o maskenin arkasında çok daha sıkıntılı, melânkolik ve eziyet çeken bir ruhun gizli olduğu anlatılmaktaydı. Op. 68 ***Falstaff***'ta hissedildiği gibi. Şaşırmadım. Elgar'ın imajı ile bu kulübenin havası birbirinden çok farklıydı; her ne kadar sırma düğmeli, dantel yakalı, yeşil kadife saray üniforması, kılıcıyla birlikte bir camekânın arkasından bana baksa da. Elgar'ın başarısının ardında ona hayatını adayan, ancak kendisinden önce vefat eden karısı Caroline Alice Roberts vardı; ama program Elgar'ın başka kadınlara duyduğu aşkları da gözler önüne sermekten kaçınmadı. Keman Konçertosu ve İkinci Senfoni'nin ilham kaynağı olarak bilinen ve Elgar'ın "Windflower" (Anemon) adını verdiği Alice Stuart-Wortley gibi. Aşkın gözle görünmeyen kimyasının yaratıcılıktaki önemini bilmeyen olabilir mi zaten? Nefeslerin tutulduğu an ise 74 yaşındaki bestecinin 30'lu yaşlardaki son sevgilisi Vera Hockman'ın ölümünden habersiz olarak dört ay sonra Elgar'a yolladığı bir aşk mektubunun ortaya ilk defa bu programla birlikte çıkıyor olmasıydı.

- aynen bir gece önce Savile Club'da olduğu gibi, hiç ayrılmak istemedim o odadan.

Camları buğulu taksim beni almaya geri geldiğinde gelişteki konuşkanlığım yerini sessizliğe bırakmıştı; bunu hisseden şoför aklımı dağıtmak için laf atmaktan çekinmedi: *"Bundan sonra hangi müzisyenin evini gezeceksin?"* Suskundum. Zaten kendisi benim için cevapladı: *"Artık Michael Jackson'ın evine gidersin"*. Yine suskundum. O parfümü duyuyordum hep. Eve dönüşümden birkaç gün sonra Savile Club'daki yemeğe karşılık arkadaşımdan gelen teşekkür mektubundaki zarif el yazısı Elgar'ın kaligrafisinden farksızdı ve sanki bana besteciden bir teselli mesajı getirir gibi söze şöyle başlıyordu: *"Mutlu anlarda zamanın hiç bir anlamı kalmaz ve yemeğimiz iki gün, ya da iki saat sürmüş olsa bile bunun hiç bir önemi yok"*. Elgar'ın evindeki o bir saat de aynı şekilde zaman kavramının önemini yitirdiği bir andı; her salisesi anemon çiçeği gibi bir ömre serpiştirilecek olan çok özel bir an... **A**

Elgar'ın doğduğu odada

Derin düşüncelerle üst kata, bu mabedin en can alıcı odasına, Elgar'ın doğduğu odaya çıkıyorum. Daracık merdivende neredeyse başım tavana değiyor; duvardaki resimlere bakmak yerine, pencerenin önünde durup onun hayran olduğu manzaraya doğru dışarı bakmayı tercih ediyorum. Tesadüf, o anda müzenin hafif kısık işitilen kapalı devre müzik yayınında La bemol majör Birinci Senfoni çalmaya başlıyor; onun "nobilmente e semplice" olarak tanımladığı "asil ve sade" ana tema duyuluyor; son bölümde *grandioso* bir şekilde aniden geri dönen o muhteşem tema. İnsanın gözyaşlarını tutması gerçekten mümkün değil böyle bir atmosferde; hele bir de o sisli sonbahar gününde etrafta kimseler yokken, o odada tek başınıza pencereden uzakları süzerken, evin içinde nereden çıktığı bilinmeyen kıpkırmızı bir uğur böceği Elgar'ın doğduğu günün pastoral yaz havasını beraberinde taşırcasına üzerinize gelip konunca önünüzde yepyeni ufukların açıldığını hissetmemeniz mümkün olamıyor. Bu ufuklardaki hayal manzara kulaklarınıza yüz sene öncesinden ulaşan tarifsiz bir hazzı beraberinde getiriyor; âdeta eski bir çekmecede bulduğunuz unutulmuş bir parfüm şişesini açıp içindeki asil ve sade esansın, şaşılacak derecede hâlâ tazeliğini koruyan o güzel huzurlu kokunun, üzerinize sindiğini hissediyorsunuz. 20 Kasım 2010

Emre Aracı öneriyor

Elgar: En sevilen orkestralı eserleri
BBC Senfoni O./Sir Andrew Davis
Warner Classics 2564621992 (5CD)

